

עדות לטובת נכרי בבית דין שאינו לפי דין תורה

דמגיסתא — בני כפר שאין יודעין לדון במשפט.

בי דוואר — שלטון.

חד אמומתא שדו ליה — על פי עד אחד אין מוציאין ממון אבל מחייבין בעל דין שבועה להכחיש העד כדין תורה. לשון אחר דמגוזתא אנטין בחזקה כמו אתו גוזאי וקא מחו ליה (מגילה כ"ח) טריסים (של בית רבי) העומדין לרדות בחזקה.

מתבאר שאם עפ"י עדותו של אדם מישראל הוציאו ממון מישראל בבי"ד שאינו דן עפ"י ד"ת, בדרך שאינה קבילה בבית דין של ישראל — משמתים אותו.

ב. באיזו עדות עונשים בשמתא

צריך בירור האם דין השמתא בגלל שהוציא ממנו ממון בהליך משפטי שלא היה קביל בדיני ישראל, או בגלל שבדיני ישראל היתה לו דרך להיפטר.

ונראה שבשאלה זו עסקו תוס' ששאלו: "וא"ת והא לעיל שרי להפקעת הלואה וא"כ מפסידים אותו הרבה, שאם היה רוצה יכול לכפור. וי"ל דמכל מקום לא משמתין ליה כיון שאין משלם על ידם אלא מה שחייב לו". בשאלה סברו שאם העד הביא להוצאת ממון כשעפ"י דיני ישראל היתה לו דרך להיפטר מתחייב בשמתא, וע"כ אף בעדות של שניים היה מן הראוי שיתחייב. למסקנה, מסיק תוס', שאם בדיני ישראל היה מתחייב, ורק כיון שהעומד נגדו נכרי היתה לו דרך להיפטר אין משמתין אותו. ובמרדכי [ב"ק סי' קנ"ז] הביא מדברי ר"ת, ובסוף דבריו כתב שאף שני קרובים

רלא

המוסר הישראלי בעדות בבית משפט

הצורך לבתי המשפט במדינת ישראל גורם שההליכה אליהם, שפיטתם וענישתם מובנים מאליהם בציבור. ואין הדברים כן, דינם כערכאות של נכרים. הן בהכשר הדיינים הן בדיני הראיות ובענישה. ואולם המבדיל ביותר בין שני סוגי דרכי המשפטים הוא המוסר המיושם ע"י המשפט. הדין עפ"י ערכאות של נכרים יש וגורם לחייב חבירו בחינם, וחז"ל הטילו עונשים על הנוהגים כן. ואפילו אם עתה אין בכוחנו להעניש כבימי חז"ל — קיים הפסול בהליכה לערכאות ולמערכות משפט דומות לה.

א. המקרה והסברו

נאמר במסכת בבא קמא [ק"ג ע"ב]: "מכריז רבא, ואיתימא רב הונא, דסלקין לעילא ודנחתין לתתא: האי בר ישראל דידע סהדותא לכותי (ולא תבעו מיניה), ואזל ואסהיד ליה בדיני דכותי על ישראל חבריה — משמתין ליה. מאי טעמא? דאינהו מפקי ממונא אפומא דחד. ולא אמרן אלא חד, אבל בתרי לא; וחד נמי לא אמרן אלא בדיני דמגיסתא, אבל בי דוואר, אינהו נמי חד אמומתא שדו ליה. אמר רב אשי, כי הוינא בי רב הונא איבעיא לן: אדם חשוב דסמכי עליה כבי תרי, מפקי ממונא אפומיה ולא איבעי ליה לאסהודי, או דלמא כיון דאדם חשוב הוא, לא מצי משתמיט להו ומצי לאסהודי? תיקו".

מפרש רש"י:

"אפומא דחד — ונמצא שהפסידו שלא כדין.

חבל נחלתו

ג. שמתא כעונש או לשם הוצאת ממון בשיטה מקובצת מסכת בבא קמא [ק"ג ע"ב] מביא מן הרמ"ה: "ומסתברא דאפילו בדינא דמגיסתא נמי דוקא לשמותיה אבל לאפוקי מיניה ממונא לא. דייקא נמי דקאמרינן משמתין ליה ולא קאמרינן דמפקינן מיניה. אי נמי לא מחייב לשלומי ליה מאי טעמא דמצי אמר ליה אין אסהדי וקושטא אסהדי. ואפילו לשמותיה דוקא היכא דהוה ליה לאשתמוטי ליה ואסהדי אבל היכא דלא הוה יכיל לאשתמוטי ליה כגון דמחייבי ליה שבועה דלא ידע ליה סהדותא ואי לא משתבע ליה אניס ליה בגופיה או בממוניה אזיל ומסהדי ולא משמתין ליה. והא דמיא לההיא דאמרי בפרק קמא דשבת וכי אומרים לו לאדם עמוד וחטא בשביל שיזכה חברך".

לעומתו מביא בשטמ"ק דעה הפוכה: "והר"מ ז"ל מסרקוסטה כתב וז"ל: האי ישראל דידע סהדותא על ישראל חבריה דאית ליה דינא בהדי גוי ואזיל ומסהדי לחיובי לישראל בדינא דמגיסתא שהוא מערכת דייני הכפריס דמקבלי חד סהדא אפילו לאפוקי ממונא משמתין ליה ומיקרי מסור. ונראה לומר דחייב לשלומי או משתבע האיך בבי דינא דישראל דשיקרא אסהדי עליה כדין כל בעל

שהעידו על פלוני בערכאות חייבים ומשום שבדיני ישראל היתה עדותם נפסלת ונחשבת רק כעד אחד.

אולם מהראב"ד עולה שמתחייב שמתא דוקא בעדות שקר, אבל אם הישראל חייב לו וכפירתו היא שקרית אין משמתין את העד. מביא הרשב"א: "כתב הראב"ד ז"ל בעדות ישראל שיכול לטעון בדיננו ואין מוציאין ובדיניהם מוציאין ממנו, אבל בעדות שאין לו לטעון עליו שום טענה כיון וצ"ל כגון שהודה לו בפניו והזמינו לעדות דאמר ליה אני רוצה לכפור בו ונחלק ביני ובינך או שתשתוק בעבור אהבתי ואטול זה החוב לעצמי ולא נפרד ממנו כדי שיוכל לומר אחר כך פרעתי ושהעד ברור לו שהכפירה אינה בשום טענה של אמת אומר אני שזה חלול השם ואסור וכל שכן במקום שמשביעין אותו שיבוא לידי שבועת שקר".

וכעין זה כתב במרדכי [ב"ק סי' קי"ז]: "ואם זה היה מודה ממה שהיה חייב לעובד כוכבים אלא שרצה לכפור לו ולהרויח בכך והלך הנד והעיד עליו לא הוינן משמתין ליה דלאו כל כמיניה להרויח והיינו דקאמר וה"מ עד עד אחד אבל תרי לא כלומר הואיל והדבר ידוע שהוא חייב לעובד כוכבים — כדין עשו שהעידו עליו"¹.

1. לפי המרדכי משמע שלא רק שאין משמתין אותם אלא שאף מצוה עשו. אבל בתוס' משמע שאע"פ שלא עשו כדין בכ"ז אין משמתין אותן. אמנם הרא"ש [פ"י סי' י"ד] כתב: "ואע"ג דתרי נמי מצוי ישראל למיכפר ליה דהוי כהפקעת הלוואתו, מ"מ כיון שאין מפסידים משלו יכולים להעיד". ומשמע כמרדכי שאין במעשהו איסור. ונראה שמחלוקת תוס' לעומת רא"ש ומרדכי אם מצווים להעיד או שנחשבים כעברניים (אע"פ שלשתי הדעות אין משמתין בשניים שהעידו) כמחלוקת בדין אחד שהעיד במקום שהחייב מודה שלא פרע אלא מתחמק מתשלום. הרא"ש סבר כראב"ד וע"כ עשה כדין שהעיד עליו שהרי חייב, אע"פ שבדינים שבין נכרי לישראל היה נפטר, ואילו תוס' סברו שכיון שיכול להיפטר אסורים להעיד. ועי' בהמשך.

חבל נחלתו

ואע"ג דכל המזיקין וכל הגורמין היזק פטורין ולא היו משמתין להו — הכא היו משמתין ליה **ליה הואיל ומרויח לעובד כוכבים ומפסיד לישראל** ומכוער הוא ודמי למסור לאנס דהיו מורדין אותו. ואע"ג דשאר מזיקין ואפילו גנב וגזלן אין מורדין אותו התם היינו טעמא דהואיל ומרויח לעובד כוכבים ומפסיד לישראל **מכוער הוא שמרגיל עצמו למסור ממון בידי עובדי כוכבים** הלכך דינו חמור מכל המזיקין.

והאחרונים התקשו בפסק השו"ע, כמי סבר כרמ"ה והגהות מרדכי, או כרמב"ם והר"מ מסרקוסטה.

הסמ"ע דחה תירוץ שבח"מ המדובר שתבעוהו הנכרים להעיד וע"כ פטור מתשלום, מפני שהבדל זה היה על השו"ע לכתוב. ותירוץ נוסף כתב בגדר אפשר שאם מבררים שהעיד שקר משלם ואם אין יכולים לברר פטור מתשלום ויהא בשמתא. ותירוץ נוסף שאם רוצה להיפטר מנידוי של ל' יום משלם ונפטר. והנתיבות צידד בתירוץ התומים, שבי"ד המדובר שאף אם העד טוען אמת בכ"ז הזיקו כגון שבדיני עכו"ם אין הישראל נאמן לומר פרעתי ובדיני ישראל נאמן. וע"כ משמתין אותו עד שיסלק את הנזק שעשה. אבל בחו"מ המדובר שאם העיד אמת לא הזיק לו כלל, וע"כ 'רק' יהא בשמתא.

ולוא דמסתפינא נראה לענ"ד שהשו"ע זיכה שטר לבי-תרי ובי"ד פסק כרמב"ם וע"כ חייב ממון, ואילו בחו"מ פסק כהגה"מ שרק דין כיעור ישנו בגלל שמוציא ממון מישראל שלא כדין, ולא חיוב ממון. וכן מצאתי בכנה"ג [סי' כ"ח הגה"ט סי' י'] שהביא ממשפטי צדק [ח"ב סי' ל"ג] שדין השמתא נוהג גם בישראל שתבע ישראל אחר ולא

דין המכזיש דברי עד אחד משום דכמסור דמי והא קיימא לן דמסור היכא דידיע בטהדי כמה מסר מממוניה דמחייב לשלומי הכא נמי לא שנא. וצריך עיון.

עולה שמחלוקת ראשונים היא האם המעיד חייב רק בשמתא, או אף בתשלום מה שהפסיד לישראל.

ומפסק הרמב"ם [הלכות תלמוד תורה פ"ו הי"ד] משמע שסבר כר"מ מסרקוסטה. ז"ל: "המעיד על ישראל בערכאות של עובדי כוכבים והוציא ממנו בעדותו ממון שלא כדין ישראל מנדין אותו **עד שישלם**".

ד. הסתירה בשו"ע

בשו"ע בסימן של"ד [הל' נידוין הביא את דברי הרמב"ם. אולם בחושן משפט נ"ח, ג' כתב: "אם עובד כוכבים תובע לישראל, ויש ישראל יודע עדות לעובד כוכבים נגד ישראל, ואין עד אלא הוא, והעובד כוכבים תובעו שיעיד לו במקום שדיני העובדי כוכבים לחייב ממון ע"פ עד אחד, אסור להעיד לו; ואם העיד, משמתין אותו. הגה: אבל אינו חייב לשלם, דיכול לומר: אמת העדתי. אבל אם יש לברר ששקר העיד, חייב לשלם. ואם בעל דבר מודה שאמת העיד, אין משמתין אותו (הגהות מרדכי דב"ק)."

ומדברי הגהות מרדכי שהביא השו"ע מתבאר שאף פעם אין ע"א שהעיד משלם אלא אך חייב שמתא בגלל הכיעור במעשיו. ז"ל בסי' קי"ז: "וקאמר דהיו משמתין ליה משמע דאין חייב לשלם לו אלא היו משמתין ליה על מה שהפסידו בגרמא אבל אינו משלם... דה"מ למימר אמת העידותי כי הייתי יודע בודאי שהיית חייב לו... ואע"ג דהיו משמתין ליה זהו משום דאין הדבר ידוע לנו שבדין העיד ולא ה"ל לעשות.

חבל נחלתו

ה. הנ"מ לגבי בתי המשפט במדינת ישראל ולפי"ז נ"מ גדולה לימינו כשבתי המשפט החילוניים במדינת ישראל דינם כערכאות של נכרים, ודנים בראיות נסיבתיות, עדים פסולים ועפ"י עד אחד וכו', אם אדם מישראל העיד על חבירו שהוא חייב ממון לפלוני כעד יחיד, ואפילו מי שחייבים לו מישראל – המעיד חייב בנידוי ובתשלום. אך בין ישראל לנכרי בערכאות של נכרים. ודייק כן בעל כנה"ג אף בטור. ועפ"ז הסיק שלא כמרדכי שדוקא במוציא ממון מישראל ליתנו לנכרי משמתין אותו, אלא אף במעיד על ישראל אחר בעד אחד בערכאות של נכרים, שבדינינו היה יכול להיפטר ובדיני נכרים התחייב – משמתין אותו ולפי הרמב"ם עד שישלם לו הפסדו.

סימן סב

עד מדינה

נסיבתיות, סימנים והודאה אינם מספיקים כלל.

עדות רשע

עדות העובד יכולה להתקבל אם אמנם ראה את הגזל ויכול לזהות את מבצעי הגזלה. אולם קיימת בעיית הצטרפותו לגזלן המעיד נגד חבריו. ועוד קודם להצטרפות צריך לדון האם הגזלן יכול להיות עד.

כתב הרמב"ם (הלכות עדות פ"י ה"א): "הרשעים פסולין לעדות מן התורה שנאמר: אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס מפני השמועה למדו אל תשת רשע עד, ואפילו עד כשר שיודע בחבירו שהוא רשע ואין הדיינים מכירין רשעו אסור לו להעיד עמו אע"פ שהוא עדות אמת, מפני שמצטרף עמו ונמצא זה הכשר השית ידו עם הרשע עד שנתקבלה עדותו, ואין צריך לומר עד כשר שהוא יודע בעדות לחבירו וידע שהעד השני עמו עד שקר שאסור לו להעיד שנאמר אל תשת ירך עם רשע".

בהלכות הבאות מפרט הרמב"ם מיהו רשע. בהלכה ב' כתב: "אי זהו רשע כל

שאלה

חבורת גזלנים פרצה לחנות תכשיטים, ושלה שלל רב, המשטרה הצליחה לגלות את הגזלנים, אולם יש בידיה עדות של עד אחד מהעובדים במקום, והמשטרה הצליחה ע"י הבטחות שונות לשכנע את אחד מהחבורה להעיד עליה ולהפיליה. ובלשון המקובלת – עד מדינה. האם לפי דיני ישראל יש תוקף לעדות זו?

הקדמה

קבלת עדות של עד מדינה במערכת המשפטית החילונית נובעת מההשקפה המוסרית שכל ראיה לפשע ניתן לקבל ולא משנה מקורה. ובהתאם לכך אף ראיות נסיבתיות וסימנים חלקיים מספיקים כדי לקבוע חובתו של אדם. וכן הודאת אדם על פשעיו, מספיקה להפילו ולהענישו. לשם קביעת אמיתות ההודאה מבררים איך נגבתה ההודאה וכד'. להבדיל בין קודש לחול, עפ"י דיני ישראל, עדות מפלילה צריכה לצאת משני עדי ראיה כשרים. ולעומת זאת ראיות

רלד